

Г. К. Честертон

Свети Фрања Асишки

Превео
МИЛАН МИЛЕТИЋ

БУКВАР

Прво поглавље

Проблем са Светим Фрањом

Скица о Светом Фрањи, на савременом енглеском, може да се састави на један од три начина. Од ова три, писац мора да направи свој избор; а трећи начин, овде усвојен, у извесном смислу је и најтежи. У најмању руку, био би најтежи и да преостала два нису била неизводљива.

Као прво, могао би да се позабави овим великим и задивљујућим човеком као фигуром у секуларној историји и моделом друштвених вредности. Писац би овог божанског демагога могао да опише, што је он вероватно и био, као јединог истинског демократу на свету. Свети Фрања био је испред свог времена. Могао би да каже (што је сасвим тачно) да је Свети Фрања наговестио све оно крајње либерално и саосећајно у савременом поимању; љубав према природи; љубав према животињама; осећај за друштвену самилост; осећај за духовне опасности од благостања и чак својине. Све оне ствари које нико пре Вордсворта није разумео, биле су добро познате Светом Фрањи. Све оне ствари које је први обелоданио Толстој, Свети Фрања узимао је здраво за готово. Он би могао да буде представљен

не само као човекољубац, него и као херој човекољубља; у ствари, као први херој хуманизма. Био је описан као нека врста јутарње звезде ренесансе. А у поређењу са свим овим стварима, његова аскетска теологија може да се игнорише или одбаци као пролазан случај, који на срећу није био кобан случај. Његова религиозност може да се сматра празноверјем, премда неизбежним празноверјем, којег чак ни геније не би могао потпуно да се ослободи; и при чијем би разматрању било неправедно осудити Светог Фрању због самопорицања или га незаслужено прекоревати због његове непорочности. Сасвим је тачно да би и из овако безличне визиуре његова фигура ипак изгледала херојски. Било би и даље неопходно проговорити о човеку који је покушао да учини крај крсташким походима, разговарајући са сараценима, или који се код цара заузимао за птице. Писац би, у чисто историјском духу, могао да прикаже то велико Фрањино надахнуће, које се осећало на Ђотовим сликама, у Дантеовој поезији, у чудесним комадима који су омогућили савремену драму, и у толико много других ствари, које је савремена култура већ поздравила. Писац би могао да покуша да поступи онако како су и други то покушали, а да не постави готово ниједно верско питање. Укратко, могао би да покуша да причу о свецу предочи без Бога, што је исто што и рећи некоме да пише о Нансеновом¹ животу, а забранити му да помиње Северни пол.

¹ Фритјоф Нансен (1861–1930), први је 1888. године истражио унутрашњост Гренланда. Добитник Нобелове награде.

Као друго, могао би да се упадне у другу крајност, и одлучи да, такорећи, буде пркосно побожан. Могао би да теолошки ентузијазам учини суштинском темом, као што је био случај с првим фрањевцима. Могао би да посматра религију као нешто стварно, као што је то она била стварном Фрањи из Асизија. Може да пронађе опору радост у, тако рећи, поворци парадокса аскетизма и целој светој пометњи понизности. Може да жигоше целу историју стигмом, обележи постове као да су битке са змајем; све док у замагљеном савременом уму Свети Фрања не постане нејасна фигура попут Светог Доминика. Укратко, може да створи оно што ће многи у нашем свету сматрати неком врстом негатива за фотографију, поништење сваке светлости и сенке; оно што ће безумник сматрати непробојним попут мрака, а чак и многи међу мудрима схватати готово невидљивим, као да је исписано сребром на белој основи.

Оваква студија о Светом Фрањи била би недокучива свакоме ко није његове вере, вероватно тек делимично недокучива свакоме ко није његовог позива. Сходно мери суда, сматраће се нечим исувише лошим или исувише добрим за свет. Једина тешкоћа у томе да се ствар изведе на овај начин јесте то што не може да се изведе. Било би заиста неопходно да светац пише о животу свеца. У садашњем случају, приговори на рачун овог начина су непобитни.

Као треће, писац може да покуша да учини оно што сам ја овде покушао; и, као што сам већ претходно навестио, овај начин има своја особена питања. Писац може да се стави у положај обичног

савременог непосвећеника и истраживача; као што је овај писац уистину и даље претежно у таквом положају, а једном је чак био и до краја у таквом положају. Може да почне од гледишта човека који већ обожава Светог Фрању, али само у оним стварима које такав човек сматра достојним обожавања. Другим речима, може да претпостави да је читалац, у најмању руку, просвећен као Ренан или Метју Арнолд; премда у светлу тог просвећења може да покуша да осветли оно што су Ренан и Метју Арнолд оставили нејасним. Може да покуша да примени оно што је разумљиво, како би објаснио оно што није разумљиво. Савременом енглеском читаоцу може да поручи: „Ево историјске личности, која је, по општем признању, многе од нас већ привукла својом живошћу, својом романтичном имагинацијом, својом духовном љубазношћу и дружељубивошћу, али која такође обухвата елементе (очигледно подједнако стварне и недвосмислене), који вама изгледају прилично далеки и одбојни. Али, најзад, овај човек био је човек, а не пола туцета људи. Оно што вама изгледа недоследно, њему није изгледало недоследно. Треба да размотримо да ли смо у стању да, уз помоћ постојећег разумевања, разумемо те друге ствари које као да су сад још мрачније услед сопствене унутрашње обамрлости и свог ироничног контраста.“ Не мислим, разуме се, да сам заиста у стању да, у овој грубој и краткој скици, допрем до овакве психолошке заокружености. Међутим, мислим да је ово једини полемичан услов који овде треба да прихватим: да имам посла са саосећајним непосвећеником. Нећу прихватити ништа више и ништа мање од овог. Материјалиста се можда не

брине око тога да ли су недоследности помирене или нису. Католик можда не увиђа никакве недоследности које треба помирити. Међутим, овде се обраћам обичном савременом човеку, саосећајном али скептичном, и могу само прилично неодређено да се надам да ћу, прилазећи причи о великом светитељу преко оног што је очигледно живописно и раширено у вези с њим, читаоцу макар оставити схватање, нешто веће од оног које је претходно имао о доследности заокружене личности; да ћемо, прилазећи причи на овај начин, у најмању руку, набасати на трачак оног због чега се песник који је славио свог господара, сунце, често сакривао у мрачној пећини, о томе због чега је светац који је био тако благ према свом Брату Вуку, био тако оштар према свом Брату Магарцу (како је сопственом телу наденуо надимак), о томе због чега се трубадур, који је говорио да му је љубав запалила срце, одвојио од жена, о томе због чега се певач који се радовао поред јаке и разигране ватре, од своје воље ваљао у снегу, о томе због чега се песма, која свом страшћу паганина објављује: „Нека је хваљен Бог због наше Сестре, Мајке Земље, која рађа разне плодове и траву и заносно цвеће“, завршава готово речима: „Нека је хваљен Бог због наше Сестре, телесне смрти.“

Ренан и Метју Арнолд потпуно су пропали на овом испиту. Они су се задовољили тиме да следе Фрању својим похвалама, све док их нису зауставиле сопствене предрасуде; задрте предрасуде скептика. Оног тренутка кад је Фрања отпочео с нечим што они нису разумели или им се није допадало, нису ни покушавали да разумеју, још мање да им се допадне; једноставно су окренули леђа целој ствари и

„више нису ишли у корак с њим.“ Ниједан човек, на тај начин, уопште неће одмаћи на путу историјског истраживања. Ови скептици заиста су приморани да целу ствар одбаце у очају, да напусте најједноставнију и најистинитију од свих историјских личности као гомилу противречности, тек да би је хвалили према начелу: нит смрди нит мирише. Арнолд указује на аскетизам Алверна, готово на брзу брзину, као да је то некаква несрећна, али неизбежна мрља на предивној причи; или, боље рећи, као да је жалостан прекид и прозаичност на крају приче. Приказати Монте Алверно само као Фрањин пад исто је што и брдо Калварију представити као Христов пад. Ова брда су брда, шта год да су поред тога, и бесмислено је рећи (попут Црвене краљице)¹ да су то релативна улегнућа или негативне рупе на тлу. Она сасвим очигледно означавају врхунац и гранични камен. Разматрати Стигмату као неку врсту скандала, који треба дотаћи нежно али с болом, исто је што и разматрати пет првобитних рана на Исусу Христу као пет мрља на Његовој личности. Можда вам се не допада идеја о аскетизму; можда вам се, подједнако, не допада идеја о мучеништву; из тог разлога можда осећате отворену и природну одбојност према целој концепцији жртвовања, коју симболизује крст. Али ако је то интелигентна одбојност, ипак ћете сачувати способност да проникнете у срж приче; приче о мучеништву или чак приче о монаху. Нећете бити способни, рационално, да читате Јеванђеље и да распеће сматрате накнадним размишљањем или анти-климаксом или случајем у

¹ Лик из *Алисе у земљи чуда* Луиса Керола.

Христовом животу; очигледно је да је суштина приче као врх мача, мача који је пробурасио срце Мајке Божије.

И нећете бити у стању да, рационално, прочитате причу о човеку који је приказан као Огледало Христово, без разумевања последње фазе Човека Туге, и да макар уметнички оцените прикладност тога што је, у облаку мистерије и самоће, из руке која никако није човечија, примио неисцељиве, вечне ране које исцељују свет.

Практично помирење живахности и опорости, морам да препустим самој причи да га она наговести. Међутим, будући да сам поменуо Метју Арнолда и Ренана, и рационалне обожаваоце Светог Фрање, овде ћу дати наговештај оног што ми изгледа као најупутније да такви читаоци имају у виду. Ови истакнути писци сматрају да су ствари попут Стигмате камен спотицања, због тога што је за њих религија била философија. Била је то безлична ствар; а то је једина крајње лична страст која овде омогућава приближно земаљско поређење. Човек се неће ваљати у снегу због бујице склоности, сходно којој све ствари испуњавају закон свог постојања. Он неће хтети да буде без хране у име нечег – а нећемо ни ми – што указује на праведност. Он ће ствари радити овако, или веома налик овоме, вођен сасвим другачијим импулсом. Он ће ове ствари радити кад је заљубљен. Прва чињеница, коју треба разумети у вези са Светим Фрањом, повезана је с првом чињеницом којом прича о њему започиње; да то што је отпочетка говорио да је био трубадур, а касније да је био трубадур нове и узвишене није романсе, није била обична метафора, него је

он себе схватао много боље него што га схвата учен свет. Он је, до последње агоније аскетизма, био трубадур. Волео је. Волео је Бога и истински и стварно волео људе; што је вероватно крајње редак мистични позив. Онај ко воли људе веома је близу супротности филантропу; уистину, прецизност грчке речи носи у себи нешто попут сатире. За филантропа може да се каже да воли антропоиде. Али, будући да Свети Фрања није волео људски род него људе, тако исто није волео хришћанство него Христа. Рецимо да је, ако тако мислите, био безумник, заљубљен у имагинарну особу; али имагинарну особу, не имагинарну идеју. А за савременог читаоца, кључ за аскетизам и све друго најлакше може да се пронађе у причама о љубавницима, кад изгледају као да су безумници. Испричајте је као причу о једном од трубадура и безумним стварима које је учинио за своју даму, и цела савремена загонетка нестаје. У таквој романси не би било противречности између песника који бере цвеће на сунцу и дуготрајног, леденог бдења у снегу, између његових похвала свој овоземаљској и путеној лепоти и, после тога, одбијања да једе, између његовог слављења злата и пурпура и тврдоглавог ношења дроњака, између његовог патетичног показивања глади за срећним животом и жеђи за херојском смрћу. Све ове загонетке лако би се одгонетнуле у једноставности племените љубави; само што је ова љубав била тако племенита да девет од десет људи једва да је икад чуло за њу. Касније ћемо видети да је ово поређење с овоземаљским љубавником било у блиској практичној вези с проблемима његовог живота, као и с његовим односом с оцем, с пријатељима и њиховим породица-

ма. Савремени читалац готово увек ће схватити да би, кад би само могао да ову врсту љубави осети као нешто стварно, ову врсту претеривања могао да осети као романсу. Али овде је само помињем као претходну појединост због тога што, премда далеко од тога да је коначна истина у овој ствари, представља најбољи начин да јој се приђе. Читалац чак не може да почне да схвата смисао приче која с правом може да му се учини крајње фантастичном, све док не схвати да овом великом мистику вера није била нешто попут теорије него нешто попут љубавне афере. И једина сврха овог уводног поглавља јесте да одреди границе ове књиге, која се обраћа само оном делу савременог света који у Светом Фрањи види извесне савремене тешкоће, који може да му се диви а ипак тешко да га прихвати, или који може да сагледа свеца готово без богобојажљивости. И једини мој мотив да се макар опробам у оваквом подухвату, јесте то што сам и сâм дуго пролазио кроз различите фазе таквог стања. Више хиљада ствари које данас делимично разумем мора да сам сматрао потпуно недокучивим, многе ствари које данас сматрам светим мора да сам презирао као крајње празноверје, многе ствари које ми, сад пошто сам их сагледао изнутра, изгледају јасне и поучне, мора да сам искрено називао мрачним и варварским, пошто сам их гледао споља, кад се давно, у оне дечачке дане, моја машта први пут распаљила од сјаја Фрање Асишког. Ја сам такође живео у Аркадији; али, чак и у Аркадији, наишао сам на човека у смеђој одори који је волео шуме више од Пана. Фигура у смеђој одори стоји изнад огњишта у соби у којој пишем, и једина међу многим таквим

сликама, никад ми, ни у једној етапи мог ходочашћа, није изгледала као странац. Има нечег хармоничног између огњишта и догоревања ватре и мог првог уживања у његовим речима о свом брату огњу; јер он стоји довољно далеко у мом сећању да се меша са свим оним много питомијим сновима из првих дана. Чак и фантастичне сенке које баца ватра, производе неку врсту сеновите пантомиме која припада дечијој соби; ипак, сенке су чак и тад биле сенке његових омиљених животиња и птица, онако како их је он видео, гротескне али са сјајним кругом љубави Божије око главе. Његов Брат Вук и Брат Ован изгледали су тад готово као Брат Лисац и Брат Зека, много хришћанскијег ујка Рема. Полако сам почео да сагледавам многобројне и чудовишније стране оваквог човека, али ову никад нисам изгубио из вида. Његова фигура стоји на некој врсти моста који повезује моје дечаштво с мојим преобраћењем према многим другим стварима; јер романа о његовој религији пробила се чак и кроз рационализам тог нејасног викторијанског доба. Онолико колико ја имамо од овог искуства, можда бих могао да друге поведем мало даље тим путем; премда сасвим мало. Нико не зна боље од мене да је то пут којим се анђели можда плаше да иду; али, премда сам сигуран у неуспех, страх ме није до краја савладао; јер он спремно трпи будале.

Садржај

Проблем са Светим Фрањом	7
Свет који је Свети Фрања затекао	17
Фрања ратник	37
Фрања неимар	54
<i>Le Jongleur de Dieu</i>	68
Мали сироти човек	86
Три реда	104
Огледало Христово	122
Чуда и смрт	140
Завештање Светог Фрање	157